SOL, METİN, TARİH

Yasin Aktay

Sağ-Sol: Bir Metaforun Sınırları

Siyasal davranışın süregiden iktidar ilişkilerine karşı sağ ve sol tavırlar eksenine sığdırılması bir zorunluluk mudur? Başka bir deyişle kurulu düzene karşı ne sağcı ne de solcu olmak mümkün değil midir? Bu soru eskiden kendini ne sağ ne de sol olarak ifade eden bir tür "üçüncü yol" arayışına zımnen atıfta bulunan İslâmcı bir kipe aitti. Tarihin sonu'nda ise bu soru, dünyada sağ ve solun siyasal davranışı adlandıran ve belirleyen bir eksen olarak önemini yitirdiğine işaret eden liberalist bir kipe dönüştü. Bu kip, neredeyse modernliğin tarihini belirlemiş olan liberal ve sosyalist dünya görüşleri arasındaki mücadeleyi birincisinin nihai galibiyetiyle sona erdirmiş ve artık sol-sağ siyaset ekseninin anlamını yitirdiğini ilan etmiştir. Bu ilan, yine sağ ve solun şekillendirdiği siyasal dille düşünüldüğünde, kaçınılmaz olarak mevcut olanın mevcut haliyle olabileceklerin en iyisi, mutlak haklı ve makul olduğunu savunan bir yargı gibi seküler bir teodiseyi ifade ettiği için açıkça sağcı bir ilandır. Yani burada sağ ve sol ayrımının bitişi, iktidar ilişkilerinde artık sağ veya sol siyasal konumların bir söz söylemesini gerektirmeyecek bir uzlaşma, bir denge ve adalet tesis edildiğini ifade etmiyor. Solcu ve sağcı siyasal karşıtlığın doğası gereği bu ilan böyle bir finali dile getiremez. Üçüncü yol olarak, sağ enfeksiyonları üzerinden atmak istedikçe sergilediği direnişçi, değişimci, eleştirel ve yer yer devrimci tavırlarla sol bir siyasete eklemlendiği söylenen İslâmcılığın, yine de dinî referansları, metafizik boyutları itibariyle kolaylıkla sağa çektiği üzerinde durulmuştur. Burada, siyasallığı anlamlandırmanın tek yolu sağ-sol ikili sistemi oldukça, İslâmcılığın siyasal bir hareket olarak bütün performansının sağ ve

sol kutuplar arasında aldığı mesafelerden başka bir yolla ölçülmesi mümkün olmaz. Bundan ise İslâmcılığın bu ikili sistemin dışında bir talebinin olduğunu anlatmaya çalışan her siyasallaşma çabasının sağın hegemonik gücüne eklemlenmeye mahkum olduğu sonucu çıkar.

Bu siyasal dilin özellikle sol cenahından konuşanlara bakıldığında, siyasal tavrı başka türlü ifade etmenin bir yolu yoktur. Hatta genellikle sol ve sağ eksenli bir siyasal konumlanmaya alternatif arayışlarının hepsinin sağcı bir çabanın ürünü olduğu bile söylenir (Bobbio, 1999: 11 vd.). Siyasal dilin bu tür bir sağ-sol dijitalliğine/düalizmine indirgenip indirgenemeyeceği, bu ikili kalıba sığıp sığmayacağı veya bu kalıba mahkum olup olmadığını sormak, hegemonik üstünlüğü olan sağın gücünü pekiştirir mi gerçekten? Kuşkusuz en azından Fransız Devrimi'nden itibaren siyasal alanın veya dilin sol ve sağ seçenekler arasında ikili hale getirildiği bir gerçektir. Bu durumda bile, Siyasal alan tarihin her döneminde olduğu halden nitelik olarak tamamen farklı değildir. Fark, bu alandaki karşıtlıkların belli bazı evrensel ve ezelî değerler baz alınarak sol ve sağ kavramlarıyla ifade edilmesindedir. Siyasal dilin münhasıran sol-sağ ikili sistemine göre yapılandığı yerde, müesses iktidar ilişkilerine her karşı çıkışın adı "sol", onu onaylamanın adı da "sağ" olarak konulduğu yerde, üçüncü bir yol arayışı gerçekten de fiîlen sağa çeker. Böyle bir durumda hiç kuşkusuz özgürlükçü, eşitlikçi, adaletçi ve sair insanî duyarlılıkların ifade ve temsili için mümkün tek adres sol olur.

Esasen her dil bir dünya kurar. Doğallıkla bu dünyanın içerisinde birbirine karşı konuşanlar da aynı dili konuşmak durumundadırlar. Sol ve sağın aynı dünyaya ait olduklarını söylemek o dünyaya, her iki tarafa bulaşan özsel bir murdarlık atfetmeyi gerektirmez elbet. Bir dünyanın içine doğmuş olmanın kendisine bir kötülük atfedilemeyeceği gibi, her dilin içinde "iyi" olanı ifade edecek imkanlar vardır. Sorun da zaten verili olarak bu dilin kurduğu bir dünyada kendini ifade etmek için başka bir dil kurmanın zorunluluğuyla ilgilidir. Dil veriliyse ve birileri bunun içinden konuşup düşünüyorlarsa, evrensellik iddiasındaki İslâm'ın kendini o dille de ifade etmesinin önünde bir engel olmasa gerek.

Hayatın bütün karmaşıklıklarını ve tafsilatlarını, bütün olumsallıklarını bu iki kavrama sığdırmaya çalışmanın bir tür sığlık ürettiği ayrı bir gerçek ve, elbette, ayrıca bir sorundur. Bu durumda dilin imkanlarını zorlamak ve gerekirse yeni açılımlar yapmak farz olur. Mekke'de putperestler de Arapça konuşuyorlardı diye İslâm Arapça'ya bir ambargo koymadı ve mesajını hiç kimsenin o zamana kadar bilmediği ve duymadığı orijinallikte bir dille ifadelendirme yönünde bir arayış içinde bile olmadı. Mesajın anlaşılması için dilin verili kodlarıyla ifade edilmesi tabii ki gereklidir. Yeniden kodlama yapılsa bile ilk etapta muhatapların eski kodlarla anlamasının önü alınamaz. Çünkü konuşanın niyeti kadar dinleyenin anlam-kurma payı da bir diyalogun gerçekleşmesi için ge-

rekli kurucu boyutlardandır. Bununla birlikte, dilin kullanım biçimine kopmazcasına bulaşmış ideolojik göndergeler varsa, bu dilin içinde konuşmaya karşı hassas bir duyarlılığın sergilenmesi de ayrıca kaçınılmazlaşır. O yüzden, ister 18. yüzyıl Fransız parlamentosu içerisindeki oturma düzeninden esinlenmiş olsun, isterse daha sonra kendisine bulaştırılan en karmaşık sembolik yakıştırmalarla ilişkili olsun, sağ-sol kodlamasının, haklı, eşitlikçi, adaletçi ve muhalif bir siyasal tutumu ifade etmenin bir vasatı olarak, ancak daha uygun başka bir vasat yoksa, tercih edilebileceğini söylemek mümkündür.

Şimdiye kadar İslâmî endişelerle ortaya konulan siyasal dilin sola olan mesafesinde solun materyalistliğinden, pozitivistliğinden ve despotluğundan kaynaklanan haklı bir sürü sebep olsa bile, *Tezkire*'nin 17. ve 18. sayısında da belirttiğimiz gibi, kavramlar meramını ifade etmenin metaforu olarak insan müdahalesine ve yeniden inşasına her zaman açıktır. İslâm'ın şimdiye kadar hep sağcılık olarak anlaşılmasının sağcı propagandanın bir başarısı olduğunu söylerken, yapılan vurgunun kaçınılmaz olarak sola bir meyil olarak algılanması, dilin yeniden inşasının çoğunlukla inisiyatife bağlı olmadığını, kendiliğinden bir süreç olduğunu yeterince göstermektedir. Oysa daha önce de değindiğimiz gibi sağcılık eleştirisi kaçınılmaz olarak kavramsal karşıtına gönderme yapmak zorundaydı. Ayrıca sol-sağ ekseni siyasal tutumları ifadelendirmenin bir metaforundan ibaret görüldükçe, metafizik yüklemelerle değil, işlevsellik bakımından bir değerlendirmeye konu edilebilir. Sonuçta "kendi dilinizi bir alternatif olarak benimsetme derdiniz varsa bile en azından derdinizi anlatıncaya kadar muhataplarınızın diliyle konuşmak zorunluluğu bir gerçektir. Muhataplarınızın zihnindeki lügatçe, sizin anlatacaklarınızın metaforudur. Ne daha fazlası ne daha azı" (Tezkire, 18: 10).

Sag ve sol temasının etrafında dönmek esasen ilk etapta sadece İslâm'ın asla, sağcılık olarak anlaşılmaması gerektiğini söyleme zaruretinden ileri geliyor. Bu tema etrafında döndükçe, ikili temelde bir dil sisteminin gerektirdiği ve harekete geçirdiği çağrışımlara veya göndermelere kapalı kalınamıyor. Doğrusu, sağ ve solu Hegel'in makulluk ve gerçeklik arasındaki ilişkiye dair meşhur aforizmasına göre tanımladığımızda bile,[1] karizmatik dönemlerinde hiçbir dinin verili gerçekliği makul saymadığını, aksine makul olanı gerçekleştirmenin devrimci arayışı içinde olduğunu teslim etmek durumunda kalırız. Hıristiyanlık ve hatta Yahudilik de bunun dışında olmadığı gibi, İslâm için bu durum daha bariz bir gerçektir.[2] Daha sonra bütün bu dinlerin iktidarlar tarafından benimse-

1 Aklî olan gerçektir, gerçek olan aklîdir.

2 Max Weber, Hz. İsa'nın şahsında değiştirici ve itirazcı bir nitelik bulur ama Hz. Muhammed'in mesajının Mekke ve Medine'deki sosyal grupların çıkarlarına uyumla mı yoksa onlarla bir çatışmayla mı nitelenebileceği konusunda kararsızdır. Ancak Turner, Weber'in bu kararsızlığının onun İslam'ı tarihte bir etkisiz eleman olarak görmeye çalışan oryantalist bir önyargıdan beslendiğini kaydediyor. Turner, Hz. Muhammed'in biyografisinin çok sıradan verilerine, örneğin Peygamber ve arkadaşlarının maruz kaldıkları dışlama, işkence ve göçlere, yanısıra peygamberin mesajının içerdiği

nip, giderek mevcut durumu makulleştiren ideolojilere dönüşmüş olduğu da açık bir gerçek olsa bile bu dönemler zaten dinlerin otantik doğasının büyük ölçüde yıprandığı rutinleşme dönemlerine denk gelmiştir. Üstelik bu dönemlerde bile bu dinler içerisinde dinin bir iktidar ideolojisine dönüşmesine karşı otantik referanslara dönüşü -onun yine halkın, mazlumların ve ezilenlerin sesi olma namına- talep edip yürüten hareketler hiçbir zaman eksik olmamıştır. İslâm'ın kendi teolojisi dinin her zaman asli özünden kopabilecegi ihtimali karşısında uyarılarla dolu olup, buna karşılıkk her dönem dinî tekrar asli özüne çekecek bir müceddit fikrini ve beklentisini özenle işlemiştir.

Solun Metin Sorunu

Dünyada dinî düşüncenin sağ siyasal tutumlarla tabiatı gereği bir yakınlık hissetmiş olmasının bir yanılsama olduğunu söylerken yine de gerek dünyada gerekse Türkiye'de İslâmcılığın modern dünyadaki bütün tezahürlerinin sağ ve solun ötesinde bir siyasal konum arayışınca nitelenmiş olduğunu da söylemek gerekiyordu. Ancak bunu söylemek bir yandan siyasetin egemen dilinin hâlâ sağ-sol düalizmini terk etmemiş olduğu bir dönemde sağ hegemonyaya sizi gönderme ihtimali taşırken, diğer yandan da, özellikle Türkiye örneği göz önünde bulundurulduğunda, sol siyasal icraatın İslâm'ın hangi iddiasını veya talebini taşıyabildiğini veya tersi soruları cidden akla getiriyordu. Türkiye solu söz konusu olduğunda, neredeyse bir asırlık bir tecrübenin hakkaniyet, eşitlik, özgürlük, demokrasi ve benzer değerler bakımdan bakiyesinin pek iç açıcı olmadığı malum. Türkiye'deki tecrübelerinden dolayı sol denildiğinde ideolojik düzeyde Aydınlanmacılık, pozitivizm, Kemalizm, oryantalizm ve ateizm, siyasal düzeyde ise despotizm, militarizm, askerî darbe teşebbüsleri veya kültürü geliyorsa, sağ marazının karşısında sol bir siyasal tavra terfi etmekten nasıl bir hayır umulabilir? Solculuk bugün yaşanmakta olan ve siyasal alanı iyice daraltan liberalist veya ulus-devletçi bir establishment'a muhalefet etmek için nasıl bir mevzi ve istihkam sağlayabilir? Bu doğrultuda halkta varolan güçlü ve kendiliğinden muhalefeti ne ölçüde ifade edebilir?

Kuşkusuz burada Türkiye solu hakkında konuşurken her şeyden önce ona bir bütünlük ve tutarlılık atfetme hatasına karşı dikkatli davranması uyarısını yapmak gerekiyor. Türkiye solu hakkında konuşurken ilk etapta hangi tutarlı bünye hakkında konuşulduğunun bilinmesinde yarar vardır. Elbetteki bir çok siyasal akım gibi, hatta onların belki de hepsinden daha ziyade, Türk solu kendi içinde son derece çeşitlenmiş, farklılaşmış, bazen herhangi bir solcuyu gerçekten de bağlayan herhangi bir metnin veya ilkenin varlığı hakkında kuşku-

eşitlikçi ve sosyal devrimci boyutlara dikkat çekerek bu biyografiden bir uyum manzarası çıkarmanın ancak oryantalist bir zorlamayla mümkün olabileceğini söyler, bkz Turner, 1997: 53 vd.

lar uyandırabilecek kadar serbest bir görünüm arz eder. Bu görünüm içerisinde Türk solu diye tutarlı ve bütünlüklü bir konuşma nesnesi ancak konuşmanın kendi öznel ihtiyaçlarını karşılamaya yarar –kimlik oluşturucu tüm söylemlerde olduğu gibi.

Özellikle seksenlerden itibaren solun, gerek dünya bağlamındaki pozisyon kaybından gerek Türkiye içerisinde sol bir siyaset üretme konusunda kronikleşen yeteneksizliği yüzünden arka arkaya gelen düşüşleri, solun pratiğini olduğu kadar kendisi hakkındaki sözü de alabildiğine çoğaltmıştır. O kadar ki, bugün sol içerisinde sol tutumun yeniden ihyası için dile getirilen eleştirilerde neredeyse bütün klasik metinlerin külliyen yapısökümüne uğratılması ve yeniden okunması yönündeki girişimler, sol adına neredeyse dışarıdan konuşulmayı bile gereksiz kılabilir. Handiyse sola yönelik dürüst eleştiriler için yine sol içindeki tartışmaları zikretmek yeterli gelebilir. Iyice çeşitlenmiş ve dağılmış bir eleştirel söylem içerisinde solun neredeyse "iyi" olan her şeyin metaforu haline gelmiş olması, sol tavra hep iyi olanı aramanın bir arayışı damgasını vurur. Örneğin Marksizmin oryantalist, Aydınlanmacı, pozitivist kökenlerine dair yine Marksist gelenek içerisinde de son derece radikal eleştiriler bulunabilir. Bu eleştirel gelenek giderek her şeyin söylenmiş olduğu bir doygunluk ve hatta bıkkınlık durumu bile yaratmıştır. Belki de Türkiye'de solun önemli bir sorunu da bu. Söylenmesi eksik bırakılmış bir şey yoktur. Her şey sonuna kadar söylenmiştir. Hatta sözün fazlası söylenmiştir. Solun gelenekselleşmiş özeleştiri geleneği, belki de bu bağlamda bir sol eleştirisi için en çarpıcı görüntüyü sağlamaktadır. Özeleştiri bir çeşit itiraf geleneğine dönüşmüştür. Bir itiraf şansı, bir söyleyip-kurtulma şansı varoldukça günah davetlerine icabet için ayartıcı bir teşvik de vardır. Belki bu yüzden, solun özeleştirisi, solu günahtan korumuyor, aksine yeni günahlara teşvik ediyor. Solun kendisi hakkında çoğalmış eleştirel söylemlerin her şeye rağmen gerçek anlamda bir sol siyasete yol açmıyor olması, bu siyasal tavrın kendi metinleriyle ilişkileri hakkında da ciddi kuşkular uyandırıyor.

Bu kuşkular, özelde Türk solunun ama genelde dünya solunun iki düzeyde işleyen bir sorununu ortaya koyuyor. Kısacası, solun en önemli sorunları Hegelci, Aydınlanmacı, oryantalist ve evrimci bir epistemoloji içerisinde şekillenmiş temel metinlerinin ortodoks yorumlarından kaynaklanır.[3] Yani kendi me-

3 Sol ve metin ilişkisinden burada kastedilen, radikal hermenötikçilerin, örneğin Jacques Derrida'nın metinlere karşı yapı-bozumcu tutumu değildir. John D. Caputo, metin içerisinde derinlerde de olsa bir anlamsal hakikatin bulunduğunu varsayan Gadamer'i (sağ ve sol Hegelcilerden mülhem olarak) sağ Heideggerci olarak nitelendiriyor. Buna karşılık, metinde anlamsal bir huzurun (presence) bulunduğu fikrini reddederek metne karşı, metni kuran anlamların oluşturduğu hiyerarşik örüntüleri bozarak, Umberto Eco'nun yakıştırmasıyla "aşırı yorum"da (Eco, 1996) bulunan Derrida'ya sol Heideggercilik atfediyor (Caputo, 1989: 262-63; Göka, Topçuoğlu, Aktay, 1999: 250-51). Aslında sorun, metnin kurulu anlam yapısına radikal muhalefet etmenin adı olarak konulan sol tavrın

tinlerine sadık kaldıkça, solun yukarıda anılan ve bugünün kurulu dünyasının harcında yer alan sağ tutumlara kaynaklık etmesi mukadder bir hale gelir. Solun kendi metinlerindeki bazı ideolojik unsurlardan kurtulmadan sol bir tavır sergilemesi, handiyse imkansızdır. Diğer yandan bu kurtuluşu deneyen ve bugün sol söylemdeki çoğul, çeşitli ve dağınık görüntüyü oluşturan solculuğunsa daha ciddi bir sorunu ortaya çıkıyor: bu eleştirel tutumlarda solun bakiyesi nedir? Aşırı bir yorumlama ve yükleme süreci söz konusu. Her yazarın, her eleştirmenin kafasında alabildiğine keyfî olarak kurulmuş bir sol tasavvur var. Hiçbirinin sol tasavvuru diğerinkine benzemiyor. Üstelik bütün bu tasavvurlara kaynaklık edebilecek, bunları bir yerde bağlayabilecek vazgeçilmez bir ilke de yok. Öyle ki, sol üzerine, solun yeniden ifadelendirilmesi, yeni bir sol siyasetin geliştirilmesi, solun canlandırılması, dünyanın yeni gidişatına uygun bir ekonomi-politiğin geliştirilmesi adına ortaya konulan önerilere bakıldığında solun her anlama geldiği sonucu çıkarılabilir. Tabiatıyla her anlama gelen bir şeyin hiçbir anlama gelmemesi gibi bir sorun da çıkıyor ortaya. Bu durumda, solu benimseyen insanlar için solcu olmanın gerçekten ne anlama geldiği üzerinde ayrıca durmak gerekiyor. Bobby S. Sayyid'in İslâm hakkındaki yorumların çoğalmasına karşılık insanların kendilerini İslâmcı olarak nitelemelerinde ortak olan bir şeyi keşfediyordu. İslâm insanlar için kısaca bir temel gösteren olarak "iyi" olanı ifade ediyordu (Sayyid, 2000: 73 vd.). Benzer bir şey insanların solcu olmayı anlamlandırma biçimleri için söylenebilir mi? Neden olmasın? İnsanlara tutturdukları yolu hoş gösteren evrensel bir kuralın varolduğunu bildiğimize göre, herhangi bir insanın kötülük maksadıyla veya kötü olduğunu bilerek solcu olabileceğini tabii ki düşünemeyiz. Ancak burada tarihin şekillendirdiği sol metinlerle solcular arasındaki ilişkinin tarihe kendi çıkarlarını gözeten ve gerek siyasette gerek ekonomi-politik düzeyinde zorunlu olarak haklı olanı, sömürüleni, mazlum ve mağdur olanın çıkarlarını değil, kendi çıkarlarını gözeten bir zümreyi bir özne olarak soktuğunu görüyoruz.

İbrahim Oğulları ile Hegel Oğulları Arasında Tarih

Marx'ın, *Yahudi Sorunu* isimli kitabının ağırlıklı temalarından biri Yahudilerin kurtuluşunun nasıl mümkün olabileceğine dair sunduğu reçetelerdir. Gerçi Ya-

kendisinin belli bir okumaya dayanmadan, nereye gidebileceğidir. Nesnelci pozitivizmi şiar edinen Marksizm'in adı da sol, Derrida'nın aşırı yorumunun adı da sol. Marksist solun pozitivist metinciliğinin yaratacağı söz-merkezci ortodoksinin baskılarına karşı, Derrida'nın bir çözüm olarak ve büyük ölçüde de haklı olarak ürettiği yapı-bozumu, metinde teşhis ettiği ayıramın (differance), her çeşit anlamı ve etik konumu sabitlemeyi imkânsız kılan bir keyfilik, bir kitapsızlık durumu yarattığını söylemeye gerek var mı? Keyfiliğinse hiç de metin-merkezcilikten daha az baskıcı olmadığını, yeri gelmişken tekrarlamak ta fayda vardır (Aktay, 1999: 81-85).

hudiler için gördüğü ve önerdiği çözüm yolu onun bütün dinlere bakışının bir yansımasıdır. Yahudilerin kurtuluşu bu açıdan diğer bütün dinlere mensup olanlarınkinden radikal anlamda farklı bir yolla olmaz Marx'a göre. Dinlerin ortaya koydukları metinler, tarih boyunca hep egemen sınıfların çıkarlarına göre şekillenmiş olduğundan, alt sınıfların lehine bir reçete sunabilmeleri imkânsızdır. Bu yüzden herhangi bir dine mensup olan bir topluluğun kurtuluşu ancak kendi dinsel metinleriyle arasına bir mesafe koyabilmesi, yani kendi dininin bağlarından kurtulabilmesine bağlı olabilir.

İsrail'in Filistin'de yürütmekte olduğu işgalci ve soykırımcı uygulamalara karşı sol bir tepkinin Marx'ın (kendisi Yahudi kökenli olduğu halde) *Yahudilik Sorunu*'nda referanslarını bulmasının, tabii ki, hem tuhaf hem de ilginç tevafuklarla dolu olduğu doğrudur. Burada Marx bütün dinlerle değil, münhasıran Yahudilik sorunuyla ilgilenirken "Yahudilerin kurtuluşunun ancak Yahudilikten kurtulmalarıyla mümkün olabileceği"ni söyler. Tanımayan birinin kolaylıkla anti-semitik diye nitelendirebileceği (nitekim yaşadığı dönemlerde ve sonrasında, Yahudilik üzerine bu özel analizlerinden dolayı Yahudi düşmanlığıyla suçlanmıştır) bu ifadenin bir gerekçesi, değindiğimiz gibi, dinlerin genel eleştirisinden Yahudiliğin aldığı paydır. Ama daha az önemli olmayan bir gerekçesi de, Yahudiliğin metinlerinde, muhtemelen diğer bir çok dinin metinlerinde olmadığı kadar, ekonomik davranışta başkalarını, üstelik arkaik milli ve ırkçı duygularla meşrulaştırarak, hatta motive ederek sömürmenin ideolojik gerekçelerinin fazlasıyla mevcut olması veya bu metinlerle Yahudilerin tarihsel şartları arasında kurulan yorumsal ilişkinin kendine özgü bir topluluk oluşturmasıdır. Yahudilerin Almanya'daki yüzde 1'lik nüfuslarına karşılık sahip oldukları devasa siyasi ve malî nüfûzlar tartışma konusuydu. Bu da onların "daha fazla özgürlük" taleplerine verilecek desteğin, diğer insanları tamamen savunmasız bırakacak olması endişelerini doğuruyordu. Marx'ın Yahudilerin özgürleşmesi sorununu ters yüz ederek, aksine insanlığın Yahudilikten özgürleşmesini akla getirdiği metinler bu toplumsal şartlara bir cevap olarak sunulmuştur. Bu metinlerde Yahudiliğin, diğer dinlerden ayrılan doğasına açık atıflar vardır (Marx, 1997).

Burada tabii ki, Marx'a herhangi bir toplumsal olayı veya sorunu çözümlerken zihniyet dünyalarını önceleyen bir yaklaşım isnat etmek haksızlık olur. Aslında Yahudilerin kurtuluşu için çözümü Yahudilik'ten kurtulmak şeklinde koyarken, Yahudiliğin zihniyet dünyasının kendi maddi şartlarına bir müdahalede bulunmadan, salt zihniyet düzeyinde bir tadilatla çözülebileceğine dair idealist bir iyimserliğin esamisi okunabilir belki. Ama bu analizlerinin bir yerinde Marx kendi tutarlılığına olan sadakatini bir kez daha gösteriyor ve Yahudilerin gücünün devletin Yahudilerin ticarî işlerine ve malî güçlerine olan ihtiyaçlarına bağlıyor. Yahudilerin bir toplum olarak kapalılığınınsa tarihte bir pozisyon almayı yadsımalarının bir sonucu olmadığını, aksine bizzat tarihin onları sivil

toplumun yapısında hayatî bir öğe olarak korumasından kaynaklandığını vurgular. Dolayısıyla Yahudiler tüccar olarak sosyal rollerini bıraktıkları veya devletin ticarete ihtiyacı ortadan kalktığı takdirde, düzgün maddî koşulların bütün dinler üzerinde beklenecek bir sonucuna paralel olarak, Yahudiliğin ve Yahudilerin dinî geleneklerinin mistik bencilliğine bağlılıkları da sona erecektir (Bottomore, 1993: 602-3). Burada Yahudilerin bu özelliklerinin sadece Almanya'daki varlıklarına özgü olmadığı, tarihin hemen bir çok döneminde aynı davranışları sergiledikleri bilgisi, meselenin salt Almanya'daki tarihsel şartlarla açıklanamayacağını yeterince gösteriyor aslında.

Ayrıca Marx'ın Yahudilerin bu özelliklerini tarihe mal eden yaklaşımı, onun tarih üzerine, özelde Hegel'den ama genelde Aydınlanma'dan başlayan bir tarih felsefesi mirasından devralınmış bir mirasın ifadesiydi. Basitçe tarihin kendine ait mecrası içerisinde Yahudiler kendilerine tarihin yüklemiş olduğu rolü oynuyorlardı. Marx, tarihin özerkliğini zedeleyecek kadar ileri gitmez, ama bu manzaradan görünen, Yahudilerin, ister tarihin isterse kendilerine ait başka özelliklerin bir sonucu olarak, tarih denilen sahnede işçi veya burjuvazi sınıf-öznelerininkinden kolaylıkla ayırt edilebilecek özerk bir özne-kimliğe sahip olarak temayüz ettikleridir.

Aslında tarihin kafamızdaki bir hikayenin yol izlerini takip ettiği düşüncesi ve bunun gerçek öznelerinin sahip olduğumuz pozitif bilgiyle bilinebileceği varsayımı, bizzat Marksist solu, karşıtı olduğu sağ Hegelcilikle her kertede her zaman hatırlanacak bir akrabalık zemininde buluşturan bir şey olmuştur. Tarih denilen bir insanlık seyrinin var olduğu doğrudur, ama bu seyrin mahiyetinin, bu tarihin bütünlüğüne vakıf olma şansı hiç bir zaman olmayan insanların bilgi imkanlarıyla kavranabileceği düşüncesi, Tanrı'yı devre dışı bırakmış Aydınlanmacılığın yarattığı manevî boşluğu doldurmaya matuf bir düşüncedir. Bu boşluğu doldurma noktasında sağ ve sol Hegelcilik farklı bir epistemolojiye dayanmamışlardır ve sonuçta tarih anlatıları her hâlükârda sağcılıktan başka bir şey üretmemiştir. Çünkü hangi durum olursa olsun, tarihsel bir evrim düşüncesinin telkin ettiği bir haklılığa dayandırıldığı sürece, buna neden itiraz edilmesi gerektiğine dair metafizik olmayan hiç bir gerekçe üretilemez / üretilememiştir. Bugün Fukuyama'nın yeniden alevlendirdiği bir sorun olarak "tarihin sonu" konusunda sol ile sağ arasındaki tartışma özde sadece bunun zamanlamasıyla ilgili değil miydi? Sağcılar için liberal kapitalist düzen bu son için tarihsel aklın işaret ettiği düzendi. Solcular içinse bir buçuk aşama sonrasında, yani komünist bir dünyada son bulacaktı tarih. Oysa her birinin kendi ütopyasını haklılaştırma ve gerekçelendirme biçimi, dünyanın mevcut durumuna karşı tutumlarında onları zannettiklerinden çok daha fazla buluşturuyordu. Tarih bir kader gibi mevcut olanı makulleştiriyor. Bu, ister değişmesi yönünde çabalarımızı gerektiriyor olsun, isterse bulduğumuz gibi bırakılmasını gerektiriyor olsun yaşadığımız gerçekliğin tarihsel seyrin bir gereği olarak

gerekli ve makul olduğu yargısını değiştirmiyor. Burada tabii ki sağcılığa yöneltilecek fazla bir eleştiri yoktur. Bunun sebebi, sağın, *tezkire*'nin bu sayısında Nuray Mert'in belirttiği gibi, her zaman zaten verili bir "sağ" tutum olarak, sorgulanmayacak kadar "bizden" olması değil, aksine, en azından buradaki tartışmanın dayandığı değerleri taşıyabilme ihtimali bakımından baştan kendisinden bir şey beklenmemesidir.

Tarih ve tarihselci anlatıların gerek sağcı gerekse solcu versiyonlarına bakıldığında, kutsal kitaplardaki olay-özne ve zaman kurgusuna ne kadar benzediği ilk bakışta fark edilir. Kur'an'da herkes kendi eylemlerinden sorumludur ve herkesin kendine ait bireysel özelliklerinin tanınmasına dair buyruklar vardır. Üstelik "bir kavme olan öfke o kavimden olan birine karşı asla adaletsiz davranmaya sevk etmemelidir". Ancak Yahudi, Hristiyan ve Sabiîlerin oluşturduğu kitap ehli'nin her birinin özellikleri sayılırken, onlara âdeta tarihin belli başlı aktörleri olarak bir rol yazılmaktadır. Hıristiyanların bir özellikleri vardır ve bu özellikleri tarih boyunca onlarla karşılaşan herkesin gözetebileceği kadar tipiktir. Yahudilerin veya müşriklerin de tipik özellikleri vardır. Bu tipik özelliklere uymayan ve bazen Müslümanlardan bile daha fazla iyilik gözetenlerinin varlığı konusunda yer yer uyarılar olsa da, onlara atfedilen bu özellikler baskındır.

Gerçekten de tarihin bu açıdan bir okuması neticesinde özellikle büyük dünya dinlerinin birer özne olarak belirleyici olduğu daha heyecanlı bir hikaye çıkarabilir. Nitekim bugünlerde medeniyetler çatışması başlığı altında iyi piyasa yapan tezin tarihin bu kulvarlarına dayanan güçlü ampirik dayanakları da vardır. Koca bir insanlık tarihinin bugün İbrahim'in iki oğlunun (İsmail ve İshak'ın) torunları arasındaki savaşların tarihi olarak, bugün dünyanın hem Müslüman hem Hıristiyan hem de Semitik nüfusları arasında daha fazla ciddiye alındığına dair azımsanmayacak işaretler vardır. Hegel'in sağ ve sol çocukları arasındaki kavganın tarihi bile neredeyse bu tarihin hangi sahnesine hangi rollerle girdiğine göre bir anlam kazanmaya yüz tutmuştur. Basit bir veri şudur: Bugün kutsal kitaplarda vaat edilen gelecek tarihin, yani apokaliptik geleceğin beklentisiyle yaşayan milyarlar var.[4] Bu milyarların bu tarihe olan değişik tonlardaki inançları ve bağlılıkları, azımsanmayacak ölçüde hem ulusal hem de uluslararası ilişkileri ve düzenlemeleri sanılandan daha fazla etkilemektedir. Bugün bütün demokratik kazanımların, Aydınlanmanın o evrensel ve hümanist iddialı değerlerinin hiç biri, İsrail'in Ortadoğu'daki politikalarının içerdiği dinsel jargona karşı işlemiyor. Bütün gerekçeleri tamamen dinsel olan İsrail devletinin kuruluşu ve yükselişi konusunda dünyanın laik uluslararası ilişkile-

4 Apokaliptik bir gelecekle ilgili beklenti veya tasavvurların, siyasetçilerin, bilim adamlarının ve bir çok önemli toplumsal kesimin davranışlarını etkilemesiyle ilgili çarpıcı örneklemeler için bkz. Hallsell, 2002; Gündüz, 2002.

rinin belirleyici güçleri seferber olmuş durumda. İsrail'in bütün politikalarının Kutsal Kitap'ta vaat edilmiş topraklar üzerinde bir nüfuz kurmak gibi, tamamen dinsel olmaktan başka hiç bir anlamı ve rasyonalitesi olmadığını herkes biliyor.

Dünyanın bütün çehresini etkileyebilen bütün bu politikaların Aydınlanma'nın değerlerinin tahakkukuyla hiç mi münasebeti yoktur? Marksist solun da sıkı sıkıya merbut olduğu modernliğin en büyük vaatlerinden biri, sekülerleşmenin geri dönülmez bir biçimde siyaset üzerindeki dinsel etkileri veya referansları bertaraf edeceği yönünde değil miydi? Bugün ise dinin gerek ulusal düzeyde gerek uluslararası düzeyde, tüm seküler gelişmelere ve dünyanın tüm dindışı görüntüsüne karşılık daha ağırlıklı bir etkisi hissediliyor. Doğrusu, anlatıldığı şekliyle modernist ideal, herhangi bir dinin farklı dinlere mensup insanların yaşadıkları ortak (kamusal) alana tek başlarına hakim olarak diğer dinler üzerinde bir baskı kurmaması anlamında bir seküler ideal, fena bir ideale benzemiyordu. Oysa küresel bir yaşam biçimi olarak modernlik kendi üzerine yazdığı bu düstura kendisi sadık kalamamış görünüyor. Modernliği aydınlanmanın tamamlanmamış projesi olarak gören Jürgen Habermas'ın bu açık Aydınlanma ihlali karşısında bir tek laf ettiğini duyan olmuş mudur?[5] Ya bugünlerde iyice parlatılmaya çalışılan Emmanuel Levinas'ın Sabra ve Şatilla'da tam da Kutsal Kitap'ta tarif edildiği şekilde Filistinlilere yönelik katliamlar hakkında olumsuz bir sözü var mıdır?[6] En azından Yahudilere karşı yürütülen Nazi soykırımına karşı II. Dünya savaşından sonra seferber edilen anti-Nazi tepkiye bakıp bunu modernist bir iyimserliğe bağlamamızı gerektirecek ne kalmıştır elimizde?

Solun Kurtuluşu?

Doğrusu solun kurtuluşu için asıl üzerinde durulması gereken sorun olarak tarih anlayışından açtığımız lafı buraya getirmek belki de zorunlu değildi. Hatta, aslında solun bu açıdan bir eleştirisi için bizzat sol öncüllerin yeterli bir başlangıç sağlayabileceğini söyleyebilirdik: Sol, kendi üstüne yazdığı değerlere ve

5 Abdülkadir el-Murabıt, Nazi soykırımı karşısında suskun kalışından dolayı Heidegger'in yıllarca etkili akademik çevrelerce kasvetli bir baskı altında tutulmasına karşılık, bugün Habermas'ın da dahil olduğu aynı çevrelerin İsrail'in hiç bir zaman Nazilerinkini aratmayan uygulamalarına karşı, Habermas, Buber, Adorno, Levinas, Marcuse ve Meyer gibi sol düşüncenin de önde gelen isimlerinin nasıl bir ikiyüzlülükle suskun kalabildiklerine dikkat çekiyordu. Bkz. Murabıt, 1994: 9.

6 1982 Eylül'ünün 28'inde, yani katliamın vukuundan iki hafta geçmeden, "Yahudiliğe en ince ve titiz anlatımı veren filozof" sıfatıyla bu katliamı konuşmak üzere çağrıldığı Radyo Communitato'ya verdiği mülakatta, İsrail'in bu katliamdaki suçsuzluğunu gerçekten de ince ve titiz bir üslupla ispatlamaya çalışan Levinas, yine de Hıristiyan Falanjistlerin eliyle yürütülen bu katliamda İsrail'in "suçunun eksikliğine rağmen sorumluluğunun onuru"ndan bahsediyor. Mülakat için bkz. Levinas, 2001: 135-141.

ilkelere sadık kalamamıştır. Oysa kendi üstüne yazdığı ilkeler ve değerlerin bir çoğunda bir sorun yoktur. Kapitalist düzenin ekonomik, siyasî ve ideolojik sömürülerine karşı, kapitalist gelişmenin ortaya çıktığı ve bütün ihtişamıyla yaşandığı mahalde verilmiş haklı tepkiler ve eleştirilerin bir ifadesini sunmuştur. Bu arada her türlü iktidar ilişkilerine karşı atıfta bulunduğu duyarlılık, güç ve ekonomik sömürü ilişkilerince şekillendirilmiş dinî ve ideolojik kurumlara karşı geliştirilen tepkiler de dahil olmak üzere bir özgürleşim idealini üzerine yazdığı düzeyde bir sorunu yoktur. Oysa bütün bu yazılanların kökeninin tarih gibi muhtevasını isteyen herkesin istediği şekilde doldurabildiği bir referansa dayandırılması, kanaatimizce tarihselci Marksist sola bizzat sol bir eleştirinin bile yapılabilmesini mümkün kılmıştır. Tarih, sayısız örnekle gösterilebileceği gibi muhtevası isteyen herkesin mesajına eşit şekilde servis verebilen ve kendinde bir mesajı olmayan bir fenomen... İçeriği doldurulmuş haliyle de genellikle şu veya bu verili ilişki biçimini meşrulaştıran veya gelecekle ilgili öznel beklentilerimize bir haklılık kazandırmasını umduğumuz tipik sağcı reflekslerden başka hiç bir şey üretmez. Doğrusu tarihselci sol kendi üstüne yazdığı bütün olumlu değer ve talepleri, varsaydığı tarih metnine gönderme yaparak haklılaştırmaya çalıştıkça fiîlî durumdan her zaman kopmuştur. Bu noktada tarih, sol için tam bir cendere oluşturmuştur. Başından itibaren yakasını hiç bir zaman bırakmayan ve her dönemde kendisini derin sendromlara gark etmiş gerçek bir fitne.

Tarih fitnesi, solun bir çok versiyonuna bulaşmış olan oryantalistliğin, Avrupalı etnosentrizmin ve de Jakobenizmin de kaynağını oluşturmuştur. Türk solu hakkındaki eleştiriler, yaygın bir kanaatin aksine sadece Sol'un Türkiye'deki yorumlarına özgü kusurlardan değil, bizzat tarih hakkındaki eleştirel bilincin eksikliğinden kaynaklanıyor. Marx'ın İngiliz sömürge yönetiminin aç gözlülüğü ve sınır tanımaz gaddarlığının Hindistan'da yol açtığı insanî tahribata karşı zaman zaman dile getirdiği hümanistliğine rağmen, Hindistan'daki İngiliz sömürgesinin varlığı ve oradaki işlevleri hakkında yaptığı yorumlar (Marx, 1959: 474-481) ona tarih algısının telkin ettiği sonuçlardı (Said, 1979: 153-156). O, ona umut bağlayan ve mazlum kitlelerin nezdinde tam bir hayal kırıklığı yaratacak olan bu yorumlarını, pozitif bir imanla gördüğünü sandığı "tarih"in ışığında yapıyordu. Benzer bir yorumun Cezayir'i sömürmeye gelen Fransızlara karşı özgürlük mücadelesi veren Emir Abdülkadir'in hareketini değerlendirirken Friedrich Engels tarafından da yapılmış olduğu iyi bilinir. Engels, açıkça emperyalizmin Cezayir'deki faaliyetlerini "ilerici" diye nitelerken (Engels, 1959: 450), özgürlük savaşçıları açısından içine düştüğü bu duruma tam da bu tarih telakkisiyle bir gerekçe sağlıyordu. Tam da bu nedenle gerek Marx'ın gerekse Engels'in, madun insanlar açısından hayal kırıklığı yaratan bu tür yorumları, salt tikel bir iki olayda bir yorum sürçmesi olarak değerlendirilemez. İnsanlık tarihi için öngördükleri ve kendilerinin pek iyi bildikleri izle-

nimi verdikleri güzergahın bütün yollarının Avrupa'ya çıkıyor olması, başlı başına Marksizmin iflah olmaz bir Avrupamerkezcilikle mâlûl olduğunu gösteriyor. Tabii ki tarihin bu tarz bir telakkisine Avrupa'nın özsel üstünlüğü fikri kendiliğinden eşlik eder. Üstelik bu üstünlük fikrinin tarih, bilim, evrim gibi pozitif değerlendirmelerin süzgecinden geçmiş tartışılmaz bir gücü vardır. Marksistlerin, radikal bir tarih eleştirisine girişmedikleri sürece, Avrupa'da veya dünyanın her yerinde giriştikleri politik ittifak veya çatışmaların hepsinde bu değerlendirmelerin etkisiyle muhtelif "sağ" kompozisyonlar içinde yer almaları son derece doğal. Bu noktayı ictihada konu etmeyen her türlü solun kitabına Jakobenizm de, özgürlük savaşçılarına karşı kapitalist veya emperyalist iktidarın yanında yer almak da, sömürüye karşı dinî motivasyonlarla karşı çıkan hareketlere karşı kapitalist de olsa seküler iktidarlarla ittifak kurmak da uyar. Solun özellikle Marksizm'den sonraki tarihi içerisindeki bu türden sayısız tecrübelerinin doğrudan kitabında yeri vardır.

Bryan S. Turner, Marksizm içerisindeki oryantalist eğilimleri tespit ve teşhir ettiği çalışmasında bir çok örneğin yanısıra ünlü İsrailli Marksist sosyal bilimci Shlomo Avineri'nin, Marksizm içerisindeki bu tarihselliğin İsrail'in Filistin'deki işgal politikalarını bu tarihselci jargon içerisinde nasıl mâkullaştırabildiğini çok güzel örnekliyor. Bir pre-kapitalist toplumsal formasyon olan Filistin'de ilişkiler keyfîdir ve tikeldir, dolayısıyla tarihsel olarak geridir ve Filistinlilerin de çıkarına değildir. Oysa kapitalizmi temsil eden İsrail iktisadi teşebbüsünün sistemi, soyut, gayr-ı şahsi ve evrenselcidir. Nasıl Avrupalı bağlamda burjuva kapitalizmi bütün feodal, pederşahî, köylü ilişkileri dönüştürdüyse, İsrail topraklarında da köylülüğü temsil eden Filistin halkı, İsrailli kapitalist teşebbüsün etkisiyle dönüşmüş olacaktır. Avineri'ye göre kapitalist toplum istekleri itibariyle evrensel bir olgudur ve bütün dünyayı kuşatmadığı sürece de içsel olarak değişemeyecektir (Turner, 1978: 26). Görünüşte son derece gaddar, sömürgen ve vahşi olabilecek bir sürü kapitalist teşebbüse özsel veya teodisik bir olumluluk atfettiren tam da bu tarihsel akıldır. Bu tarihsel teodise gereği emperyalizmi dünya tarihinin bir katalizörü olarak vacip gören klasik Hegelci-Marksist metnin İsrail'in Filistin'de uyguladığı soykırıma karşı bir duyarlılık geliştirmesi mümkün müdür?[7]

Böyle bir sorunun bir olumsuzluk celbetmesinin zorunlu olduğunu söylemek olmadığı gibi, Türkiye'de de, dünyada da solun bu türden yorumlarına karşı yine sol içinden ortaya çıkan son derece "sol" eleştirilerin varlığını inkâr etmek değil niyetimiz. Solun kaynak metinlerinin sol tavırlara karşı ciddi bir

7 Hilmi Yavuz, tam da bugünlerde İsrail'in Filistin işgalini vardırdığı vahşi boyutlar ortadayken, Avineri gibi Marksist sosyal bilimcilerin bile tarihselci Marksist teorileri İsrail devletinin toplam veya tikel politikalarının meşrulaştırılması için nasıl istihdam edebildiğine dikkat çekiyor. Bkz. Yavuz, 2002.

engel oluşturduğunu söylemek zaten, mevcut siyasal dil içerisinde "sol" değerleri yeterince terfi eden bir yaklaşım. Nitekim Turner da, Marksist soldan ümidini kesmediğini ve oryantalizme karşı bile muhtemel bir seferberliğin yine Marksist teorik öncüllerden türetilebileceğini, Marksizm'in oryantalizmi dağıtma işini üstlenmek açısından yeterince donanımlı olduğunu düşünmektedir. Ancak, Turner'a göre Marksizm'in bu tarihî rolünü üstlenebilmesi için öncelikle kendi içerisindeki oryantalist unsurları ayıklaması gerekmektedir: "Oryantalizmin sonu, bu yüzden, aynı zamanda Marksist düşüncenin bazı biçimlerinin sonunu ve yeni bir analiz tipinin oluşturulmasını da gerektirmektedir" (Turner, 1978: 85). Turner'ın aradığı, solun kendi üzerine yazdığı halde uygulayamadığı bazı sorunlarından kurtuluşu için solu tutarlılığa çekmek midir yoksa solun bizzat kaynak metinleri yüzünden kendisine bulaştığını düşündüğü sorunlara karşı metinlerin yeniden yazılması mıdır? Kuşkusuz, burada talep edilen radikal bir içtihaddır. Zira asıl sorun, solun kendi metinleriyle tutarlı olmasından kaynaklanıyor.

Burada sorulması gereken belki de şudur: Sol metinler ve Hegel'in sol yorumlarını izlemiş olan kitleler, başından beri ortaya koydukları performansla tarih sahnesine tipik bir solcu çıkarabilmişler midir? Yani İbrahim'in torunları arasındaki olayları sahneleyen tarihe, "sol" ve "sağ" isminde yeni aktörlerin girmiş olduğunu söyleyebilir miyiz? Bu aktörler binlerce yıllık aktörlerin sergilediklerine benzer tipik özellikler sergilerler mi? Dünyada solcuların genel özellikleri nelerdir? Türkiye'de solcular diye bir millet var mıdır ve eğer varsa bunların tipik addedilebilecek özellikleri nelerdir? İlk bakışta söylenebilecek şey şu ki, yukarıda solun bazı metinlerine atfettiğimiz kusurlar, dünyanın her tarafında olduğu gibi Türkiye'deki solcuların da başından beri yakalarını bırakmamış, her dönemde kendilerini çok kolaylıkla türlü iktidar ilişkilerine, türlü kompozisyonlarla sokmuştur. Türkiye'de solcuların ayrılmaz bir vasfı haline gelmiş olan Kemalizm, solun Aydınlanmacı ve tarihselci kitabıyla kolaylıkla telif edilebiliyor. Hatta asıl buna karşı direnen solcular, ana metinlere karşı daha serbest bir teville kendi konumlarını haklılaştırabilmektedirler. Askerî darbeler tarihinde oynadıkları rol, solcuların gerçekten de sistemin solunda olan unsurların, sistemin madunu olan unsurların değil, bizzat merkezinde yer alanların bir kısmının iktidarı kapma yarışı olarak temayüz etmiştir. Solcular gerçekten toplumun madun, mağdur ve mazlum kesimlerinden olmadığı gibi kategorik olarak her türlü iktidar ilişkisine karşı radikal bir tutum içinde olanlardan da oluşmamıştır. Aksine, mevcut iktidarı kendisine eşlik eden bütün imkânlarıyla, üstelik zorunlu olarak demokratik olmayan yollarla kapmaya çalışanlardan oluşmuştur. İktidarı kapma yarışında belli çıkar zümrelerine dönüşmüş, kendilerine ait çıkarları temsil edip bunun kavgasını vermeye yönelmiştir. Bu kavgada sürekli beslendiği bir çeşit tarihsel teolojinin bütün motivasyonları

kendini bir millet olarak veya bir özne olarak kurma biçimine eşlik etmiştir. Bu zümreler hiç bir zaman iktidar ilişkilerine karşı radikal bir tutum içinde olmamış, giderek iktidarın başkalarının elinde olmaktan ziyade kendi ellerinde olmasından başka bir şey gözetmemişlerdir. Oysa her şeyden önce, tanımı gereği[8] sol, iktidar ilişkilerinin kendisine karşı bir eleştiri ve teyakkuz geleneği olmak vaadindeydi. Bu noktada, sağ-sol ayrımını, mevcut politik ayırımı anlamlandırmanın en geçerli yolu olarak tekrar ihya etmeye çalışan kitabında Norberto Bobbio'nun bir argümanını aktarmaya değer. Hegel'in köle-efendi diyalektiğinin genellikle kölelerin efendi olmak istediği şeklinde algılandığını, bunun da sol güçlerin kurulu düzene karşı bütün itirazlarının nihai istikametini tayin ettiği yönündeki yaygın sol eleştirilerine karşılık Bobbio, bu sürecin tarihsel olarak hep böyle işlemekte olduğu doğruysa da, kölenin efendi olmaktan önceki mücadele ufkunun efendisiyle eşit haklara ve imkanlara sahip olmak olduğunu savunur. Gerçekten de "herhangi bir askerî veya yönetsel kariyer adına yükselmek için verilen çaba, üstünlük için mi yoksa eşitlik için mi verilen bir mücadeledir?" Bobbio'ya göre egemenlik için mücadele etme noktasına ulaşılmadan önce, her toplumsal grup rakibi ile bir tür eşitlik düzeyine ulaşmak zorundadır. Patronuyla üstünlük için mücadele etmeden önce köle, ilk olarak yurttaş olabilmek için savaşır" (Bobbio, 1999: 142).

Sorun, gerçekten köle durumunda olanların veya kapitalistlere karşı salt haklarını biraz daha artırmanın yalın işçi mücadelesi ise Bobbio yerden göğe kadar haklıdır. Ancak tarihsel tecrübelerin birikiminden ortaya çıkan şey, sol mücadelenin hiçbir zaman salt bu tür grupların hak mücadelesi olmadığıdır. Aksine, genellikle güç ilişkilerine son derece aşina olan ve hiç de hasımlarıyla eşitliğe razı görünmeyen, ancak onlara üstünlük kurmayı hedefleyen grupların iktidar yarışlarını ifade etmiştir. Mazlum unsurların hak mücadelelerinin karizmatik dönemlerine özgü otantikliği bugün herhangi bir sol harekette bulunmamaktadır. Solculuk artık büyük oranda ortak çıkarları ifade ederek örgütleyen, bunlara bir de tarihsel bir metafizik destek de sağlayan bir kimliğin adı haline geldikçe, gerçekten de tanımının içerdiği sol istenci karşılayamaz hale gelmiştir. Bu haliyle sol, insanlar için bir kurtuluş umudu olmaktan çıkmış, aksine insanlar için soldan kurtuluş ciddi bir ihtiyaç haline gelmiştir. Solculuk, muhtemelen yaşadığı tarihsel tecrübelerin de bir sonucu olarak bir milletin kimliği haline gelmiş ve bu kimliği taşıyanların çıkarlarının korunması adına

8 Aslında bu tanım bile, son derece zihin açıcı ve etkileyici entelektüel söylemlerde işlenen tanımıdır solun. Burada biraz da hariçten gazel okuma ihtimalinin tedirginliği ve temkinini elden bırakmayan değerlendirmelerimize rağmen, solun bunalımları üzerine sol adına ve sola yönelik olarak yapılan eleştirilerin, burada dile getirilenlerden daha köklü ve daha sert olduğunu kaydetmekte fayda vardır. Bununla birlikte söylenen bütün sözler arasında sol zümrelerin hangilerini, hangi motivasyonlarla benimseyip düstur edindiği önemlidir

siyasal alanda yürütülen mücadele yer yer son derece sağcı, milliyetçi refleksler ortaya koyabilmektedir. Hatta neredeyse solcular sergiledikleri tipik ideolojik ve siyasi özellikleriyle sol bir siyasetin önündeki en büyük engel olarak ortaya çıkmaktadırlar. Marx'ın, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire*'inde (1990) Hegel'in "büyük önemdeki tarihsel olayların ve kişiliklerin sanki iki kez yinelendiği" sözüne atfen "Hegel unutmuş: birincisinde trajedi, ikincisinde komedi olarak" dediği gibi, bu durumda solun kurtuluşunun büyük ölçüde kendini bir millet olarak kuran zihniyetten kurtuluşuna bağlı olmasında, kabul edelim ki, acı ama gerçek bir ironi vardır.

REFERANSLAR

Aktay, Yasin, 1999, *Türk Dininin Sosyolojik İmkanı*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bobbio, Norberto, 1999, *Sağ ve Sol: Bir Politik Ayrımın Anlamı*, Çev. Zühal Yılmaz, Ankara: Dost.

Bottomore, Tom, 1993, *Marxist Düşünce Sözlüğü*, Türkçe çeviri derleyen: Mete Tunçay, İstanbul: İletişim.

Caputo, John D., 1989, Gadamer's Closet Essentialism: A Derridean Critique, *Dialogue and Deconstruction: The Gadamer-Derrida Encounter*, D. P. Michelfelder & R. E Palmer (ed.) New York: University of New York Press.

Eco, Umberto, 1996, *Yorum ve Aşırı Yorum*, Çev. Kemal Atakay, İstanbul: Can Yayınları.

El-Murabıt, Abdülkadir, 1993, Bankacılar Savaşı 1914-1919, çev. Süleyman Sahra, *Tezkire*, sayı 5.

Engels, Friedrich, 1959, Defence of Progressive Imperialism in Algeria, *Marx & Engels:Basic Writings on Politics & Philosophy*, Lewis S. Feuer (ed.), New York: Anchor Books

Fukuyama, Francis, 2002, *Tarihin Sonu mu?* derleyen: Mustafa Aydın & Ertan Özensel, Ankara: Vadi Yayınları.

Göka, Erol – Topçuoğlu Abdullah – Aktay, Yasin, 1999, *Önce Söz Vardı: Yorumsamacılık Üzerine bir Deneme*, 2. Baskı, Ankara: Vadi Yayınları.

Gündüz, Şinasi, 2002, *Dinsel Şiddet: Sevgi Söyleminden Şiddet Söylemine Hristiyanlık*, Samsun: Etüt Yayınları..

Hallsell, Grace, 2002, *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak: Armagedon ve Hıristiyan Kıyametçiliği ve İsrail*, çev. Mustafa Acar ve Hüsnü Özmen, Ankara: Kim Yayınları.

Levinas, Emmanuel, 2001, Levinas ile Etik ve Siyaset Üzerine, Alain Finkielkraut (röp) çev. Cemalettin Haşimi, *tezkire*, sayı 20.

Marx, Karl, 1990, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*, çev. Sevim Belli, İstanbul: Sol ve Onur Yayınları.

Marx, Karl, 1959, The British Rule in India, *Marx & Engels:Basic Writings on Politics & Philosophy*, Lewis S. Feuer (ed.), New York: Anchor Books

Marx, Karl, 1997, *Yahudi Sorunu*, İstanbul: Sol ve Onur Yayınları.

Said, Edward, 1978, *Orientalism*, New York: Vintage Books (Türkçesi, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, İstanbul: Pınar Yayınları, Çev. Selahattin Ayaz, 1986; *Şarkiyatçılık:Batı'nın Şark Anlayışları*, çev. Berna Ülner, İstanbul: Metis Yayınları, 1999)

Sayyid, S., 2000, *Fundamentalizm Korkusu: Avrupamerkezcilik ve İslamcılığın Doğuşu*, çev. Ebubekir Ceylan ve Nuh Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları.

Turner, Bryan S., 1978, *Marx and the End of Orientalism*, London: Gorge Allen and Unwin (Türkçesi, *Marx ve Oryantalizmin Sonu*, çev. Çağatay Keskinok, İstanbul: Kaynak, 1985).

Turner, Bryan S., 1997, *Max Weber ve İslâm: Eleştirel bir Yaklaşım*, çev. Yasin Aktay, Ankara: Vadi Yayınları.

Yavuz, Hilmi, 2002, Filistin Soykırımı ve Neo-Oryantalizm, *Zaman Gazetesi*, Yorum Sayfası, 03. Nisan 2002.